

USUVABADUSE ARENGU(KOHA)D KOROONAPANDEEMIA KRIISIAEGADEL

*Osalejad: Merilin Kiviorg, Helle Liht, Paul Teesalu, Urmas Viilma
Vestlusringi juht Meego Rimmel*

Meego Rimmel: Tervist! Esmalt tahan väljendada suurt rõõmu ja tänu teile, et olete vastanud kutsele osaleda vestlusringis „Usuvabaduse arengu(koha)d koroonapandeemia kriisiaegadel“. Palun tutvustage ennast ja oma tööd ning selgitage, kuidas see seostub usuvabadusega?

Merilin Kiviorg: Mina olen Tartu Ülikooli õigusteaduskonna vanemteadur. Mu spetsialiteet on rahvusvaheline õigus ja inimõigused, teelikult kogu avalik õigus. Seetõttu on huvi ka usuvabaduse vastu ja kõik oma peamised uurimistööd olen kirjutanud usu- ja veendumusvabaduse teemal. Lisakohustusena olen OSCE Euroopa Julgeoleku ja Koostööõukogu ekspertide grupis, kes valitakse perioodiliselt, aitamaks OSCE-d usuvabaduse küsimustes. Aga siin esindan ma ainult iseennast ja oma teaduslikke vaateid.

Helle Liht: Mina töötan Euroopa Baptistiföderatsiooni asepeasekretärina. Usuvabadusega seotud küsimused on EBF-is aktuaalsed, mistõttu – ehkki see ei ole otseselt minu vastutusala – olen kaasatud nende küsimustega ühel või teisel moel tegelema. Samuti õpetan Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liidu Kõrgemas Usuteaduslikus Seminaris, kus üks minu kursustest on vabakogudused, ühiskond ja usuvabadus.

Urmas Viilma: Mina olen Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku peapiiskop. Tegelen kogu aeg usuvabaduse seirega ühiskondlikus kontekstis. Püüan seista alati mitte ainult luterlaste õiguste, vaid usuvabaduse eest laiemalt, ja mitte ainult kristlaste usuvabaduse eest, vaid veendumuste vabaduse eest üldse. Olen ka Luterliku Maailmaliidu Kesk ja Ida-Euroopa asepresidendi rollis, kus tuleb usuvabaduse teemadega tegeleda mitte niivõrd

Euroopas, kuivõrd mujal, kus kristlased on vähemuses ja puutuvad usuvabaduse piiramisega kokku otseste inimõiguste rikkumise kontekstis. Aga ma olen ka usuõpetuse õpetaja Tallinna Toomkoolis kaheksandale-üheksandale klassile. Sealgi räägin usuvabaduse tähtsusest, õigusest omada usku ja veendumusi ning neid tunnistada.

Paul Teesalu: Minu praegune ametikoht on suursaadik Itaalias. Usuvabadusega olen tegelenud välispoliitika vallas, kui olin jaanuarist septembrini Eesti diplomaatiline esindaja usuvabaduse küsimustes, sealhulgas rahvusvahelises usuvabaduse alliansis.

Remmel: Me vestleme neil teemadel 2020. aasta novembri keskel ning mäletame hästi, et aasta tagasi ei osanud keegi meist ette kujutada, mida järgmise aasta vältel läbi elame, kusjuures tänagi veel pole meil ettekujutus, mida toob järgnev aasta. Aastapäevad tagasi leidis riigikogu konverentsisaalis aset usuvabaduse-teemaline konverents, kus öeldi, et võrreldes muu maailmaga elame tänapäeva Eestis otsekui „usuvabaduse paradiisis“. Mida tähendab usuvabadus ja milline võiks olla teie parim ettekujutus „usuvabaduse paradiisist“?

Teesalu: Minu arvates tähendab usuvabadus seda, kui usklikel on vabadus uskuda ja seda praktiseerida ning riigivõim seda kuidagi ei kitsenda. Inimesel peab olema vabadus uskuda või ka mitte uskuda. Maa pealset paradiisi pole mitte kusagil. Igal pool on omad kõhklused ja probleemid, kindlasti ka Eestis. Usun, et Eesti on usuvabaduse vallas väga vaba riik. Meie vabadust on ka märgatud, meid peetakse rahvusvaheliste reitingute järgi vabaks. Ja meie ülesanne on seda kuvandit praktiliste tegudega toetada.

Liht: Kui tohin koolivennalt järje üle võtta, siis nõustun, et Eesti on usuvabaduse seisukohalt väga heas seisus, eriti rääkides kristlastest, kelle olukord Eestis on väga hea, võrreldes paljude teiste situatsioonidega Euroopas ja laiemalt üle maailma. Seaduse silmis ongi meil kõik religioonid võrdsed. Aga kui me vaatame suhtumise tasandit, siis arvan, et mõne teise religiooni esindajatel on juba raskem. Võib-olla nad ei olekski koos meiega nõus ütleva, et Eestis on usuvabaduse olukord väga hea. Näiteks

moslemitel võiks siin pretensioone olla. Nii et minu kui kristlase seisukohast on kõik hästi, aga kui ma toon sisse baptistliku printsiibi, mida väljendab baptistiliikumise rajaja Thomas Helwysse deklaratsioon 1611/1612. aastal, siis nõuab see usuvabadust kõikidele. Ja kui me peame tõesti silmas kõiki, siis me ei seisa enam ainult iseenda õiguste eest, vaid kõikide õiguste eest nii seaduse kui ka suhtumise tasandil. Ja ma arvan, et selles osas on meil Eestis veel arenguruumi.

Viilma: Ma sekundeerin kaaskõnelejatele, aga lähenen küsimusele usuvabaduse paradiisist natukene teistsuguselt tasandilt. Olen nõus, et suures plaanis on Eestis tõesti väga hästi, eriti kui vaatame olukorda ühe uskliku või kiriku esindaja silmade läbi. Ma ei saa väga kurta, et keegi mind survestaks, rõhuks, takistaks mul oma usku tunnustamast või seda n-ö avalikult propageerimast. Minu sõnavabadus oma usu tunnustamisel on olnud väga-väga avatud ning keegi ei ole mind takistanud. Kuna olen aga olnud üldhariduskooli kontekstis ligi 30 aastat kooliõpetaja, siis hoopis teine tasand on see, milline suhtumine on ühes või teises konkreetsetes koolis või kuidas suhtutakse erineva religioosse või kultuurilise taustaga inimestesse. Kas kõik õigused on alati tagatud, näiteks lapsevanematel kooli kontekstis oma laste usu eest seistes. Ja kui me läheme edasi veel privaatsfääri – ma ei taha kuidagi tuua paralleeli lähisuhtevägivallaga, ent oleme viimastel aastatel hakanud sellest rääkima – sest on selgunud, et see, mis toimub nelja seina vahel kodus, ei ole kellelegi väga teada. Me ei tea, kuidas on tagatud näiteks noorte iseseisvivate laste või teismeliste vabadus alates 15. eluaastast Eesti Vabariigis valida ise endale kirik või kogudus või üleüldse lahkuda siduvatest religioossetest, põhiusulistest kogukondadest, kuhu võib-olla vanemad või perekond on lapse sättinud. See on minu meelest täiesti uurimata ala, kuidas lapsel või noorel, kel on seaduse silmis juba õigus teha ise valikuid, on ka tegelikult valikute õigus. Võimalik, et see on nii väike segment ühiskonnast, et ei tundu kellelegi huvitav olevat. Aga koolis hakkavad need asjad peegelduma. Usuõpetuse õpetajana näen nimelt selles vanuserühmas, kuidas näiteks ühe konkreetse religiooni või kirikuga seotud noored tunnevad ennast kooli kontekstis pisut vabamalt. Tegelikult nad protestivad natukene selle suhtes, kuidas neid seni on kasvatatud. Loomulikult ei ole käitu kõik lapsed niimoodi, aga peaaegu igas klassis on mõni noor, kelle puhul ma näen,

et tema perekonna valik ei ole praegu tema valik. Võimalik, et ta tuleb kunagi ringiga uuesti selle valiku juurde tagasi, mida nad sageli ju ka teevad. Aga see protestimoment on. Siis nad hakkavad uurima oma õigusi. Ja kui nad saavad teada, et neil on õigus 15-aastaselt valida ise endale kogudus, siis nii mõnegi silmis ma näen: ma nüüd lähen, ütlen kodustele, et last ei või sundida pühapäeval minema koosolekule või kirikusse.

Kiviorg: Mullegi tundub, et ega usuvabaduse maapealset paradiisi ei ole olemas, ka mitte Eestis. Tõenäoliselt inimestena me kunagi seda ei saagi, vähemalt siin mitte. Aga kui vaatame meie seadusandlust, kasvõi põhi-seadust ja rahvusvahelisi kohustusi, mis me oleme endale võtnud, siis on pilt üsna ilus. Põhiseaduses on kenasti kirjas, et meil on usuvabadus, usu ja veendumuste vabadus. Neid tuleb koos käsitleda. See ei käsitle ainult usklike inimeste vabadust uskuda ja usku vahetada, vaid ka õigust mitte uskuda. Kõik konventsioonid, millega me oleme ühinenud, eelkõige Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 9 ning kodaniku ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artikkel 18, raamivad meie olustiku õiguslikus mõttes kenasti ära. Ja kui ma vaatan laiemalt ÜRO inimõiguspõhiseid – Eesti on ühinenud seitsmega, mis kõik ei puuduta muidugi usuvabadust, usu- ja veendumusvabadust –, milliseid lõppjäreldusi on konventsioonide järelevalveorganid meie suhtes teinud, siis on heidetud meile ette igasuguseid asju seoses vähemuste kaitse ja immigrandide kohtlemisega ja nii edasi, aga usuvabaduse poole pealt ei ole jäänud mulle midagi silma. Eestis ei ole olnud ühtegi usuvabadusega seotud kaasust, mis oleks läinud Euroopa Inimõiguste Kohtusse. Järelikult on süsteem selles mõttes toimiv, et need konfliktid, mis on tekkinud, me suudame kohapeal hästi ära lahendada, ja võib-olla enne, kui nad kohtusse jõuavad. Osaliselt peame siin tänu ütleva ka Eesti Kirikute Nõukogule ja siseministeeriumi toredatele töötajatele usuasjade osakonnas, kes neid probleeme eos on lahendanud, samuti õiguskantslerile. Seaduse silmis on siis kõik kena, kui võrdleme ennast teiste riikidega, eriti praeguse COVID-19 ja kevadise eriolukorra kontekstis. Paistab, et meie probleemid on pigem sellised, millega oleme tegelenud juba pikemat aega, need ei ole praegu tekkinud ega ole ka sellise teravusega nagu mujal. Näiteks Venemaal ja Kesk-Aasias kasutatakse eriolukordade situatsiooni usuvabaduse piiramiseks COVID-19 kontekstis ära, et piirata vähemusreligioonide tegevust

kuni nii kummaliste tegevusteni välja, et korraldatakse reide koosolekutele, pannakse ühendusi kinni. Sellega võrreldes on meil tõepoolest paradüüs, kui vaatame lähinaabreid või endisi nõukogude vabariike. Aga olen nõus Hellega, et peame üle vaatama vähemuste olukorra, mida statistika ei kajasta, ja ma ei räägi ainult soolistest vähemustest, vaid nimelt religioossetest vähemustest. Statistika näitab, et Eesti ühiskond ei ole sallivusega hiilgav ühiskond. Siin on, mille üle mõelda. Olen Urmasega nõus, et lähisuhtevägivalla küsimus meil on ja sellele on alles hakatud mõtlema. Definiitsioonigi ei ole kõik enda jaoks korralikult läbi mõelnud. See ei tähenda ju ainult seda, et sa last või naist või meest lööd. Lähisuhtevägivalla teemaga on tegeldud ÜRO, Euroopa Nõukogu ja OSCE tasemel, kuna eriolukordade ajal situatsioon halvenes, eriti riskigruppide jaoks, nagu vanemad inimesed, noored, partnerid, ka mehed. Lähisuhtevägivald ei ole ainult naistevastane vägivald.

Viilma: Mina töin näite ühest kristlikust koolist, kus puutun kokku lastega, kes tulevad enamasti kristlikust perest. Aga loomulikult on ka pöördvõrdelist ehk lapsed, kes tulevad ilmalikust perest. Kui nad on leidnud endale väljundi kuskil koguduses, siis neid sageli takistatakse. Kuigi neil on õigus 15-aastaselt kogudust valida, püütakse neid takistada „usklikuks ära pööramast ja hulluks minemast“. Lähisuhtevägivalla ja usu sidumist ei tahaks teha, aga minu meelest on päris palju ära teha. Õiguskantsleriga on sellest räägitud, et kas kinnistes asutustes ja hoolekandeaasutustes viibijatel on usuvabadus tagatud, kas nende usulised vajadused on rahuldatud? Kas on tagatud õigus saada kristlikult või vastavalt oma usutunnistusele maetud? Kui kuhugi asutusse vastu võttes omakseid ja lähedasi ei küsitletagi, milline on ta usutunnistus, ja kui ta nüüd sureb, kas siis keegi hoolitseb selle eest, et matmine toimub usutunnistuse kohaselt? On palju asju, kus võiks edasi liikuda. Riike, nagu Eesti, kus ei ole ühtegi domineerivat religioosset maailmavaadet, on maailmas väga-väga vähe. See tähendab, et me pole lõpuni võrreldavad. Kui mõõdetakse usuvabadust Eestis, vaadatakse nimelt, kuidas eri usku inimeste õigused on kaitstud. Aga kui kõik usklikud kokku moodustavad Eesti tingimustes vähemuse, siis tekib küsimus, kes on enamus? Kas tavalises üldhariduskoolis kõikidesse religioossetesse gruppidesse kuuluvad lapsed ja lapsevanemad tunnevad, et nende usuvabadus on hariduse kontekstis kaitstud või on meie

haridussüsteemis domineerivaks üks maailmavaade, mida me ei ole defineerinud ja mida on väga raske adresseerida, sest usuvabaduse indeksiga ei mõõdeta sekularismi kui maailmavaate dominantset rolli Eesti kontekstis. Olen õiguskantslerilt küsinud, et kui põhiseadus ütleb, et meil ei ole riigikirikut, ja seda on laiendatud kõikidele religioonidele ja maailmavaadetele, siis kas sekularism kui maailmavaade, filosoofiline ja religioosne, on tegelikult saanud Eestis riigikiriku rolli? Kuna seda ei ole nii viisi kvalifitseeritud, siis on seda väga raske märgata. Aga kas tegelikult ei domineeri meil just koolisüsteemis ja haridussüsteemis üks maailmavaade? Kõikide teiste defineeritud maailmavaadete esindajate õigused koolisüsteemis või kinnistes ja hoolekandeesutustes on jäänud tagaplaanile. Õiguskantsler lubas mõelda sellele teemale, kuna sellele ei ole ühest vastust. Ta ütles, et see on huvitav vaatenurk. Ma ise olen seda üha enam tajumas nimelt kinnises kontekstis või koolisüsteemis. Kas neile, kes õpivad koolis, ja nende laste vanematele on tagatud õigus saada oma maailmavaadet toetavat haridust? Või siis mitte, kui keegi elab Haapsalus, aga peab lapse panema kristlikku kooli Tartus või Tallinnas, kuna Haapsalus seda ei ole? Või peab see olema kuidagi teisiti korraldatud?

Liht: Baptistid on enamjaolt igal pool vähemus. Ameerikas võib-olla mitte, aga see on täiesti omaette maailm. Kui me tudengitega arutleme, mis tegelikult tagab kõikidele religioonidele ja religioonitutele võrdväärse kohtlemise, jõuame sinna, et selleks ongi sekulaarne riik. Sest niipea, kui on olemas riigikirik, on ka üks privilegeeritud konfessioon, millel on võimalus hakata teisi survestama. Neid näiteid on maailmas väga palju. Survestamist toimub kristlaste vahel, kristlaste ja moslemite vahel, igal pool religioosnes maailmas. Nii ei olegi me suutnud välja mõelda paremat varianti, kui sekulaarne riik, mis peaks võrdselt tagama kõikide religioonide ja religioonitute õigused. Mulle väga meeldiks, kui oleks kuskil veel mingi parem variant, sest see ei ole ideaalne variant. Aga praegu ei ole me asjale paremat lahendit leidnud.

Kiviorg: Euroopa inimõiguste konventsiooni järgi võivad lapsevanemad kasvatada oma lapsi omaenda usus ja veendumustes. Aga see ei tähenda, et riigil lasuks positiivne kohustus kõiki niimoodi toetada ja finantseerida. Küll aga on emeritprofessor Silvio Ferrari pakkunud sellise vahva

mõiste nagu kaasav neutraalsus. Mulle see termin väga meeldib. Me ei seosta seda sõna sekulaarsusega. Just neutraalsus on kätketud meie riigikiriku kontseptsiooni põhiseaduses. Kas see tähendab, et näiteks koolisüsteemis ma puhastan kõik-kõik igasugusest sümboolikast? Aga kui näiteks lapsed kannavad kes risti, kes pearätti, kes mida? Kui ma käsin kõigil ristid ja pearätid ja kõik muu ära võtta, siis kas ma sellega garanteerin neutraalsuse ja võrdse kohtlemise? Seega üheks küsimuseks on, mida riigi- või munitsipaalkool saab ja tohib teha neutraalsuskohustust rikkumata, ning teine, kuidas me garanteerime indiviidide, sh laste usu- ja veendumusvabaduse realiseerimist, näiteks siis koolisüsteemis. See on juba keerulisem ja pikem teema. Kaasav neutraalsus tundub igatahes sümpaatne. Mitte välistav neutraalsus – ka meie kontekstis.

Remmel: Pool aastat pärast mainitud „usuvabaduse paradiisi“ puudutanud konverentsi teatas meie välisministeerium diplomaatiliste kanalite kaudu, et eriolukorra tingimustes ei pruugi Eesti Vabariik suuta täita kõiki Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni ning kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise paktiga endale võetud kohustusi, mis puudutavad ühiskonnaelu üldist korraldust, aga ka konkreetset usuvabadust. Mis siis juhtus ja miks nii?

Teesalu: Ma mäletan küll, kui see ettepanek välisministeeriumis lauale tuli, et vaja oleks selline teavitus Euroopa Nõukogule teha. Tuli välisministeeriumi juristidelt, kes olid veendunud, et see peaks olema eriolukorra juurde kuuluv standardprotseduur. Eriolukorda sellisel kujul Eestis varem välja kuulutatud ei olnud. Eriolukorraga seoses valitsus loomulikult mingisugused piirangud ühiskonnas seab – piirangud, mida tavalolukorras ei ole. Tundus, et see oleks justkui eeldatav, et riigid, kes piiranguid kehtestavad, seda ka kommunikeerivad. Ja ma arvan, et see oligi õige. Elu näitas hiljem, et sellest saadi aru n-õ poliitiliselt, ja et paljud riigid, kes piirangud kehtestasid, seda siiski ei kommunikeerinud Euroopa Nõukogule, peamiselt seetõttu, et nad ei söandanud seda teha poliitilisel või muul põhjusel. Palju segadust sellest tekkis, aga lõppkokkuvõttes see ju midagi olemuslikult ei muutnud. Ega siis piirangud tulenenud teavitusest, vaid teavitus tulenes piirangutest. See põhjus-tagajärje seos läks minu arvates avalikus arutelus kaduma.

Kiviorg: Põhimõtteliselt võime vaadata seda kui normaalset praktikat, et sellistest eriolukordade väljakuulutamistest peaks teavitama ka Euroopa Nõukogu. Sisuliselt teavitame, et sellisel määral, nagu me tavaliselt rakendame Euroopa inimõiguste konventsiooni, me seda ei rakenda, vaid konventsiooni 15. artikli alusel taganeme teatud õigustest. Huvitav moment on muidugi see, et Euroopa inimõiguste konventsioonis ei ole usu- ja veendumusvabadus taganematute õiguste loetelus. Artiklis 15 on taganematute õigustena loetletud vaid õigus elule, piinamise keeld, orjuse keeld, sunni keeld; taganeda ei tohi ka karistamisest seaduse alusel, surmanuhtluse keelust ning teistkordse kohtumõistmise ja karistamise keelust. Samas kodaniku ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti sarnases artiklis 4 on konkreetselt öeldud, et usu- ja veendumusvabadusest ei või taganeda ka eriolukorras. Need artiklid rahvusvahelistes paktides ei käsitle vaid nakkushaiguse situatsiooni. Need konventsioonide paragrahvid käsitlevad ka sõjaolukorda ja ohtu põhiseaduslikule korrale ja nii edasi, mis on näiteks meie enda põhiseaduses kõik eraldi paragrahvides. Meie põhiseaduses käsitleb eriolukorra väljakuulutamist nakkushaiguse leviku tõkestamiseks paragrahv 87 lõige 8. Siis on meil olemas hädaolukorra seadus, mis selle võimaluse annab, käsitledes ka eriolukorra väljakuulutamist nimelt nakkushaiguse leviku tõkestamiseks. Nii et õiguslikud alused olid enamjaolt kõik paigas. Mõnes mõttes võiks seda vaadata kui normaalselt käitumist, et kui ma tõepoolest juba siseriiklikult eriolukorra välja kuulutan, siis ma pean sellest teavitama ka Euroopa Nõukogu. Sest eriolukorra väljakuulutamiselega tulevad paratamatult kaasa suuremad piirangud, eriti liikumis- ja kogunemisvabadusele, mis on otseselt seotud ka usu- ja veendumusvabadusega. Selles olukorras ei saagi neid lahus vaadata. Aga lugedes hiljuti ühe Liverpooli professori artiklit, kes kommenteeris eriolukordade väljakuulutamisi, ja küsis, kas sellel olulist mõtet oli. Tema arvas, et konventsiooni 15. artikli väljakutsumine oli suhteliselt mõttetu ega olnud kasulik, kuna saatis välja vale sõnumi. Tugevamalt tuli esile see, et nüüd hakkame teie õigusi piirama. Ja see tekitas ebameeldiva poliitilise fooni – vastuseisu. Kõike, mida hakatakse piirama ja keelama, on psühholoogiliselt raske vastu võtta. Samas kui selline teavitus tehakse, ei tähenda see, et selles küsimuses puudub nüüd õiguste kaitse üle Euroopa järelevalve. Kõik piirangud ja seadused ja õigusaktid, mis sellel ajal vastu võetakse, peavad ikkagi vastama meie

põhiseadusele ja rahvusvahelistele standarditele ning olema ka proportsionaalsed. Iseküsimus on, kas me saame Eestis välja tuua, et midagi eba-proportsionaalselt piirati, eriti kui vaatame seda, millistel alustel on võimalik usu- ja veendumusvabadust piirata. Nii Eesti põhiseaduses kui ka rahvusvahelistes konventsioonides on võimalik seda piirata tervise ning teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks. Ja kui me mõtleme näiteks õigusest elule, mis on üks taganematutest õigustest, siis nii usu- ja veendumusvabaduse kui ka õiguse elule puhul eriti on riigil positiivne kohustus kaitsta ja kaitset pakkuda. Ja ma kardan, et kui me paneme kaalukausile õiguse elule ning usu- ja veendumusvabaduse, siis paraku kipub see kaalukauss ikka elu poole vajuma. Kui elu ei ole, siis ei ole erilist mõtet ka usu- ja veendumusvabadusel.

Remmel: Mis siis olid need piirangud möödunud koroonakevadel ja mida oleks pidanud teisiti tegema, kas veel rangemalt piirama või vastupidi – leevendama. Ja miks?

Viilma: Ma arvan, et on oluline ära markeerida, et eriolukorra välja kuulutamise järgselt ei teinud minu andmetel riik seda otsust, et kirikud avalikud jumalateenistused peataksid. Toimus Eesti Kirikute Nõukogu juhtide ümarlaud kohe 13. märtsil – samal päeval, kui eriolukord välja kuulutati, ja sellele järgnes meie ühine kokkulepe avaldusega, mis hiljem sai ka võimendatud läbi rahvastikuministri ja siseministeeriumi. Seal oli mõni punkt, millest me kirikujuhtidena teavitasime. Kirikutenas otsustasime ise peatada jumalateenistuste pidamise. Samal ajal jätsime kirikud avatuks, mis oli ka suhteliselt erandlik – väga paljude teiste Euroopa riikidega võrreldes. Kirikud jäid tegelikult lahti. Inimesed said personaalselt oma usulisi vajadusi rahuldada. Luteri kiriku vaimulikel oli kohustus olla kättesaadav sidevahendite kaudu ja teatud aegadel kirikus näost näkku personaalne nõustamine või hingehoid ning isegi armulaua pühitsemine ja jagamine väga reguleeritud olukordades, mitte avalikult jumalateenistustel. Riik ei pannud kirikuid kinni – kirikud jäid lahti. Jumalateenistuste ja kirikliku tegevuse edasine reguleerimine jäi kirikute endi otsustada. Ma tean, et pärast seda nõupidamist ja selliste printsiipide kokkuleppimist konfessioonid, kes kirikute nõukokku kuuluvad, andsid välja juba kirikutesisesed juhised, kuidas toimida, ja lähtuvalt

konfessiooni spetsiifikast kestis see kuni emadepäevani maikuu teisel pühapäeval, kui võisime hakata jälle avalikult kogunema kirikutesse. Meil oli selle üle ka arutelu, miks riik ei pannud kirikuid kinni, siis oleks meil olnud justkui vabandus, aga nüüd jäi vastutus meie endi õlgadele. Kõikide kirikute sees oli tõenäoliselt ka neid usklikke, vaimulikke, kirikutöö tegijaid, kes kritiseerisid kiriku juhtkonda selle pärast, süüdistades isegi usu nõrkuses või puudumises, et selline otsus tehti. Aga kui ma praegu seda vestlust kuulan, siis võib-olla riigil seda õigust ka polnud hakata piirama usuvabadust eriolukorra tingimustes. See tähendab, et riik ei olekski saanud sellist otsust teha, mida me siis lõpuks ise tegime.

Kiviorg: Ma täpsustan, et eriolukorra ja konventsiooni sätete kasutamine tähendab seda, et riik astub sammu veel edasi ja ütleb, et taganeb teatud õigustest, mis aga ei tähenda, et absoluutselt saab öelda, et neid õigusi üldse ei kaitsta – ka neid, mis ei ole artiklis 15 kirja pandud. Samas on riigil võimalus ka meie enda põhiseaduse alusel – artikkel 40 – piirata usuvabadust tervise kaitseks. Olukorras, kus on vaja erimeetmeid kasutusele võtta, võib tekkida vajadus, et peame tervisekaitset kasutama. Iseenesest on see võimalus olemas, kuna usu- ja veendumusvabadus ei ole piiramatu vabadus. Ta on piiramatu ainult selles osas, mis mul peas või südames ja hinges on, mis puudutab usu ja veendumuste vahetust ja valikut. Usuvabaduse väljendamist aga võib piirata – proportsionaalselt, kui on olemas näiteks oht inimeste tervisele. Nii või teisiti kõik koosolekute ja kogunemiste piiramised kandusid üle kõigile samamoodi. Olulisi erinevusi ei olnud.

Liht: Ilmselt on usus ja usuvabaduses mingid sisemised komponendid, millesse riik ei saa sekkuda. Need jäävad inimestele riikides, kus on usuvabadus tagatud, alati alles. Ja siis on mingid välimised komponendid, mida saab piirata elu ja tervise kaitseks. Sii kuulub näiteks kogunemiste vabadus. Aga seda vabadust piirati religioossetele ja religioonitutele inimestele ühtemoodi, seega ei tohiks seda piirangut minu arvates käsitleda usuvabaduse piiramisena. Sõnavabadust avalikes meediakanalites anti ju Eesti kirikutele ja kogudustele isegi juurde. Aga ilmselt tekkis kuskil siiski mingi kommunikatsiooniprobleem. Näiteks oli mul tudengeid, kes leidsid märtsist juunini kehtinud piirangute aegu, et nende usuvabadust

on piiratud, kuna nad ei tohtinud kokku tulla. Kas see oli kommunikatsiooniprobleem koguduste juhtkondade ja koguduste liikmete vahel? Võis juhtuda, et oli neid, kes tajusid, et nende usuvabadust piirati, kuna neil ei olnud luba kokku tulla. Seda kriitikat oli kuulda.

Teesalu: Ma arvan, et kui kogudus ei saa koguneda füüsiliselt, harjunud kombel, üks muidugi inimesed tunnetavad, et mingisuguseid nende usu väljenduse võimalusi piiratakse. See on situatsioonist tulenev, et me peame rahva tervise huvides neid kokkusaamisi vähendama. Ja et inimeste elu ja tervise kaitseks ka kirikute tegevust teatud mõttes piiratakse. See on ohver, mida ühiskond ja ka kirikud peavad tooma ning vastavalt oma tööd ümber korraldama. Eestis oli tegelikult kogu selle perioodi jooksul olukord märgatavalt parem kui paljudes teistes riikides. Oli riike, kus inimene ei saanudki praktiliselt kodust välja, said käia ainult poes või koeraga jalutamas. Meil liikusid inimesed kevadel päris vabalt ringi. Alles neil nädalail on meil hakatud rääkima maskide kandmisest. Nii et kes kuidas tunnetab usuvabaduse piiramist. Ent usun, et selles olukorras olid need piirangud täiesti adekvaatsed, sealhulgas need, mida Eesti Kirikute Nõukogu oma liikmeid kehtestama kutsus. Kui võtta veel arvesse, kuidas see viirus levib – siseruumides, näiteks laulukoorides. Viiruse leviku algfaasis, näiteks Lõuna-Koreas, oli ju päris kurioosseid juhtumeid, kus väga suured kogudused kogunesid jätkuvalt ja viirus levis tohutu kiirusega. Nii et meie kogudustes, kus käib koos palju vanemaid inimesi, kes on konkreetsest viirusest ohustatud, on ettevaatlikkus ja enesepiiramine viiruse leviku perioodil igati õigustatud. Ma ei tahaks kaasa minna mõttemõtteviisiga, et usuvabadust kuidagi põhimõtteliselt piirati. Usuvabadust ei piiratud, piirati võimalusi oma usku väljendada – ja sedagi mõistlikul määral.

Viilma: Arvan ka, et toimisime koostöös riigiga Eesti Kirikute Nõukogu poolt vaadates vägagi proportsionaalselt ja õigesti. Mäletan arutelu, kus me vestlesime teemal, mida tähendavad avalikud jumalateenistused või organiseeritud üritused, kuna olemuselt on ju enamasti kõik jumalateenistused avalikud. Neid hakati aga erinevalt tõlgendada. Meile tuli signaale luteri kirikuvalitsusse, kus juhiti tähelepanu, et kusagil on ikkagi jumalateenistused jätkunud. Tehes siis järelepärimise kogudusse, ütles pastor, et „see ei olnud avalik jumalateenistus“ – „teatetahvilt me

võtsime info maha ja enam ei olnud kodulehel ka kellaaega“... Eks selliseid huvitavaid asju oli. Aga muidugi oli nendes kokkulepitud reeglites – ja ma mäletan, kui sõnastasin meie enda luteri kiriku juhiseid – piisavalt ruumi ja õhku selleks, et inimesed said oma usuvabadust teostada ja jumalateenistusi jälgida, olgu veebi vahendusel või kui kellelgi tekkis hingehoidlikult vajadus kõneleda vaimulikuga või võtta armulauda, oli kõik tagatud. Mina arvan, et meil ei olnud tegelikult usuvabaduse seisukohalt selliseid piiranguid, kus keegi oleks saanud öelda, et see on nüüd läinud vastuollu inimese õigusega oma usku tunnistada või kuulutada või ühiselt koguneda. Arvan, et kõik oli proportsionaalselt päris kenasti paigas. Nüüd me oleme juba uues situatsioonis. Kui ühel päeval see artikkel ilmub, siis on loodetavasti ka teine laine möödas ja järgmisi laineid enam ei tule. Aga ka nüüd, paar päeva tagasi, sõnastasin uued täiendavad juhised praeguse teise laine jaoks. Muidugi on uued nüansid juurde tulnud: mida tähendab nüüd eneseisolatsioon ja kokkupuude viirusesse nakatunuga? See on hoopis teine olukord. Kuidas realiseerida oma usuvabadust olukorras, kus ma olen eneseisolatsioonis, mitte ise veel viirusekandja, aga eneseisolatsioonis? Laulukooride ja muusikateema, millele ka Paul viitas, on praegu rohkem esile kerkinud, kui ta kevadel oli. Kuulsin kevadel, kuidas Saksamaal ja Inglismaal ja kus veel mujal keelati kirikutes laulmine. Terve suvi mõnel pool ei lauldud mõnes kogukonnas. Täna oleme jõudnud laulurahvana või koorilaulurahvana faasi, kus me peame mõtlema, et mida teha oma koguduse lauluga või kooritraditsiooniga oludes, kus viirus levib? Kas laulmine on ka inimõigus või kas koraali laulmine on minu usuvabaduse väljendus? Siin on mõtteid palju.

Remmel: Aga kas ja kus on siis vaieldavus usuvabaduse ja usklike endi teoloogiliste veendumuste vahel, mille järgi elatakse?

Viilma: Võib-olla ongi vaieldavuse koht koguduse õiguses koguneda või kogukonnana kokku saada. Toimus ju ka „salakohtumisi“. Tean kogudust, kus koguduse aktiiv kogunes kevadel ikkagi kord nädalas suletud uste taha, et pidada ühist armulaua talitust, tõsi, järgides kõiki reegleid, mida vaja oli. Oli vajadus ühiselt usku tunnistada. Tõenäoliselt ei tundnud ju keegi meist sel ajal end oma isikliku usu suhtes survestatult. Eri-nevalt nõukogude ajast, kust me tuleme, kus ma ei võinud oma mõtteid

väljendada. Seda ei takistanud praegu keegi. Või et ma pidin valima, kus kohas ja mis situatsioonis ma oma usku tunnistan. Eriolukorra tingimustes seda ei olnud, et kellegi isiklik usk oleks olnud kuidagi pärsitud või et seda jõuga kellegi poolt takistati. Konfliktikoht või põhimõtete pörkumine oli vajaduses koos kogudusega tunnistada ja Jumalat teenida. Teine asi, mis on siamaani arutelu all, ka näiteks Luterliku Maailmaliidu kontekstis, on see, kuidas tagada sakramentide jagamine. Peamiselt just armulaud olukorras, kus klassikaline luterlik teoloogia ei võimalda seda veebi vahendusel kuidagi korraldada. Eestis sellist olukorda siiski ei tekkinud, sest meil oli tagatud inimese õigus armulauda saada. Ta pidi selleks lihtsalt vaimuliku poole pöörduma ja see sai talle korraldatud. Aga Euroopas ja mujalgi maailmas, kus olid väga ranged piirangud, kui inimestel keelati kirikusse minnagi, ka vaimulikel keelati liikuda ja kirikusse minna, tõstatus küsimus, kuidas armulauast osa saada või armulauda üks ühele jagada.

Liht: Meie, baptistidena, arendasime leivamurdmise (armulaua) jaoks suhteliselt kiiresti online-teoloogia. See ei olnud probleem ja online-leivamurdmist kasutati päris laialdaselt. Aga ma kujutan ette, et katoliiklastel ei tule see kõne allagi. Kui nende jumalateenistus on kõiges ehitatud ümber missa, siis ma kujutan ette, et nemad tajusid seda kriisi palju teravamalt kui meie.

Teesalu: Ma mõtlen, et kui koroona ajal muutusid igasugused jagamisteenused populaarseks, kui toodi rohkem toitu kulleriga koju ja nii edasi, siis kas ei ole mõeldav ka mingisugune kullerteenus mobiilirakenduse vahendusel? Mingis tulevases pandeemia kontekstis? Ma ei ole kuulnud rakendusest, kus oleks näiteks võimalik leida endale 2+2 palveseltsilist, et kellegagi kahekesi koos palvetada.

Viilma: See on küll päris tore tähelepanek. See tuleks kindlasti teostada. Mis puudutab armulaua kullerteenust, siis see tähendaks, nagu viidatud katoliku kirikus, on ka meie luterlik armulaua käsitlus suhteliselt sarnane. Kullerteenust peaks osutama preester, kes seal kohe pühitseb ja siis üle annab. Äärmisel juhul on võimalik eelpühitsetud ande kohale toimetada. Ma tean, et ka katoliiklikes riikides toimusid uutviisi armulaua jagamised,

ka tänaval, vabas õhus toimetati. Meil ka tulid vaimulikud välja ideedega, kuidas Tartus Raekoja platsil pühitseda armulauda ja jagada inimestele, kes autodega mööda sõites osa saavad. Või et inimestel on oma armulaua annid, mis ära pühitsetakse. Aga fantaasia läks nii lendu, et me leidsime, et ei saa kõigega kaasa minna. Vaatasime ka, kuidas mujal luteri kirik käitub. Üldiselt jäädi enamasti selle juurde, et kus on vähegi võimalik inimestele personaalselt armulauda jagada, on see siis kirikus, kus inimesed üksi tulevad või kokkulepitult, siis seal tuleb see tagada, aga mingsuguste üle veebi jagamiseni välja ei jõutud. On siiski mõni erand ka luteri kirikus. Näiteks Taanis jäeti see kohalike vaimulike otsustada. Kuna kirikut pole seal sellisel kujul ülesehitatud, nagu Eestis ja Põhjamaades, siis seal oli mõni pastor, kes lahendas selle päris sarnaselt, nagu vabakirikutes või ka baptisti kirikus.

Remmel: Kui läheme kirikuajaloos tagasi, siis näeme, et varakristlikus kirikus ja ka hilisematel sajanditel, kui tuli katk ning kogu küla või linn selle eest pages, olid kristlased need, kes paigale jäid ja ütlesid, et meie ülesanne on hoolitseda nende eest, kes on kõige haavatavamad olukorras, olgu surijad, haiged, maha jäänud väikelapsed. Nõnda tekkisid ka kloostrite juurde võorastemajad, haigemajad, hospiitsid ja lõpuks kujunesid neist hospitalid. Nii on kristlikus eetoses läbi ajaloo väljendunud kristlik valmidus eneseohverduseks. Aga eriolukorras ei olnud ausalt öeldes näha, et kirikud oleksid väga ennastohverdavalt appi viskunud, pigem küsiti, kuidas me ennast säilitame, kuidas me hoiame, distantseerume ja isoleerume. Kuivõrd on siin ainest teoloogiliseks diskussiooniks? Aga igal juhul tekib praktilisi küsimusi.

Viilma: Eesti kontekstis on kirikute „häda“ selles, et kui me räägime sotsiaalsest teenimisest või teenusest ilmalikus tähenduses, siis meil on väga raske sotsiaalteenuseid pakkuda, kuna riik teeb juba ise nii palju ära. Puudub vajadus hakata korraldama asju, mis on juba riigi poolt korraldatud. Seejuures on meil ikka veel näha selle ühiskonnakorralduse jäljed, kust me 30 aasta tagant tuleme. Nõukogude riigis oli tasuta arstiabi korraldatud. Kui Eesti Vabariigi iseseisvus taastati ja luteri kirik lõi mõnel pool oma diakooniaasutusi, olles valmis ka looma sarnast kirikliku diakooniavõrgustikku, nagu Saksamaal, kus pakutakse riigile teenust, siis

polnud see võimalik, kuna omavalitsused ja riik pakkusid sama teenust samamoodi rahastatult, ja me oleksime pidanud sekkuma n-ö turule konkurentidena. Ka praeguses olukorras on mul tunne, et selline viskumine abivajajate kaitseks oleks tundunud pingutatuna või natukene poosina. Kui me vaatame, kus meie kirikute konfessioonid on leidnud väljundi sotsiaalvaldkonnas, siis on need väga kitsad nišialad, kus riik ei ole seda teemat katnud. Nii on Eesti Kirikute Nõukogu sihtasutus läinud pakkuma riigile teenuseid, mida riik ise ega omavalitsused ei ole teinud. Me oleme otsinud üles kitsad katmata alad. See ongi vast põhjus, miks me seekord ei läinud tegema midagi teistmoodi, sest kõik oli kuidagi juba reguleeritud.

Liht: Eestis ongi vist kirikutel raske eesliinile viskuda, sest see nõuab teatud professionaalsust. Aga ilmselt tegid seda kristlastest professionaalid. Ja mida Eesti inimesed veel tegid, vähemalt siis meie koguduste ringis ja ma usun, et mujal ka, oli annetamine heategevusprojektideks. Näiteks Euroopa Baptistiföderatsioonis (EBF) kavandasime projekti kõige haavatavamate kogukondade jaoks, kes vajasid COVID-19 olukorras abi. Ja kuna EBFi piirkonda kuuluvad ka Lähis-Ida ja Kesk-Aasia, siis jäid sõelale kolmes riigis – Türgis, Kreekas ja Liibanonis – varju leidnud põgenikud. Neis riikides tegelevad meie kogudused põgenike abistamisega. Suunaksime sadu tuhandeid eurosid üle Euroopa – ka Eesti inimeste raha oli sinna kaasatud – abistamiseks kohalikel kogudustel varustada põgenikke toidu ja hügieenivahenditega. See projekt ei olnud suunatud oma usukaaslastele, vaid väljapoole, sest suur osa põgenikest on moslemid. Eestis ei ole häda nii suur. Aga kus häda on, seal on kristlased ikka läinud ja sirutanud oma abikäe. Nii et päris maha seda käitumismustrit kanda ei saa, vastupidi, see on täitsa olemas ja tuli nähtavale ka COVID-19 ajal.

Teesalu: Globaalses plaanis oli väga suur teema see, et kellel on, mida jagada, kellel ei ole, kes vajab, kellele kui palju tuleks anda, eriti kriisi esimestel nädalatel. Üritati endale hankida, lõpuks teistele saata. Pandeemia on niivõrd globaalse haardega, et seda tulebki vaadata makrotasandil. Mul on hea meel, et Eestis usukogukonnad ei tormanud n-ö märterlusega piirnevalt kuskile midagi sellist tegema, milleks me tegelikult ei olnud valmis. Olen peapiiskopiga nõus, et neis valdkondades, mille kirik

on leidnud ja milleks tal on nišš olemas, seda tulebki teha ja jätkata. Tuleb teha neid asju nii, et see oleks ühiskonnale arusaadav.

Kiviorg: Rahvusvahelisel tasandil oli ja on väga palju näha, kuidas usuühendused ja organisatsioonid võtavad endale rolli. Sellel on kindlasti väga positiivne märk juures. Lisaks oli usulistel ühendustel suur roll teavitustegevuses. Eestis polnud seda võib-olla nii väga vaja, aga kui vaadata praktikat mujal, siis on näha, et usulised ühendused võtsid endale ka selle vastutuse ja rolli, et viia sõnum ka oma liikmetele, et tuleb olla vastutus-tundlik. Mõnel pool olid juba siis maskid kohustuslikud. Tuli hoida distantsi, kodus olla. Usun, et see on ka kasvamise koht, kus on koostöö riigiga väga oluline, et sõnum inimesteni jõuaks. Paraku on nii meil kui ka mujal seesuguseid, kes arvavad, et koroona oli väljamõeldis. Igasugused konspiratsiooniteooriad käivad asja juurde.

Viilma: Ma sekundeeriksin rahvusvahelises osas. Muidugi reageeris kohe ka luteri kirik ja Luterlik Maailmaliit rahvusvahelisel tasandil. Põgenikele läks ka meie poolt abi. Eesti kontekstis tooksin välja paar asja. Toidupanga töö intensiivistus päris palju. Ma tean, et meil on terve rida kogudusi, kes Toidupanga abil või toel hakkasid korraldama toidukaupade koju viimist ja kohale viimist inimestele ukse taha. Koguduse-liikmetega võeti ühendust. Tuldi appi toiduabi jagama. Veel üks asi, ma arvan, mida on oluline rõhutada, on see, et koostöö riigi ja Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikute vahel on meil nii loomulik, et me ei rõhuta seda eraldi, aga me oleme nagu sama organism, me teenime sama rahvast, nii riik kui kirikud. Ja kriisi tingimustes olid meil kõik sammud omavahel koordineeritud ja kokku lepitud. Näiteks riigi näomaskide ja desovahendite tellimustest said ka kirikud osa. Kirikute nõukogu kaudu oli võimalik tellida juba kogudustele kohe esimeses järjekorras. Luteri kirikus paljud kogudused tellisid desovahendeid ja maske selle arvestusega, et neid koguduseliikmetele või abivajajatele tasuta jagada. Nii me püüdsime täita ligimese teenimise või kogukonna teenimise rolli. Samas oli peaaegu et jumalik ettehooldus, et 1. jaanuarist 2020 käivitas sotsiaalministeerium kaplanaadi töö. See tähendas, et märtsikuus oli meil olemas juba teatud võrgustik hingeheidjatest, kes olid valmis telefoninõustamisega tegelema. Käivitati ka hingeabitelefoni, mis on siiani väga-väga oluline teenus. Kui

nüüd on uuesti koroonaviirus naasmas, on see väga oluline pluss. Kaplanitel ja vaimulikel püsis ka eriolukorra tingimustes õigus minna külastama inimesi hoolekandeesutustes, haiglates. Seda ka väga palju kasutati. Isegi kui lähedased inimesed ise ei saanud minna oma pereliikmeid vaadata, siis vaimulikud, kaplanid ja hingehoidjad seda tegid ja väga-väga aktiivselt sel perioodil, täites muidugi kõiki vastavaid reegleid.

Liht: Ühe näitena võib siia juurde lisada ka veebikeskkonna sinuabi.ee, mis sai arendatud just selleks, et inimesed saaksid kasvõi anonüümselt hingeabi küsida. Ma arvan, et see kuulub ka siia ritta.

Kiviorg: Kui tulla tagasi veel kevadise usuvabaduse piiramise diskussiooni ja samal ajal tekkinud kirikusisese kriitika juurde, siis mulle tundub, et ega usulised ühendused ei erinenud kuidagi sellest, mis ühiskonnas tol hetkel toimus. Algul oldi nõus piirangutega kaasa minema. Siis tekkis tüdimus. Seda oli kogu ühiskonnas näha. Ja mitte ainult Eestis. Üleüldiselt hakkasid inimesed küsima piirangute vajalikkuse ja proportsionaalsuse järele. See näitas tegelikult frustratsiooni. Ma ei eristaks nii väga usulisi ühendusi kogu selles protsessis, mis ka mujal toimus. On arusaadav, et tunnetati ka seda, et kellegi usuvabadust piirati. Aga me võime tõenäoliselt öelda, et Eesti puhul olid piirangud õigustatud ja rikkumisi kui selliseid pole siiaaani küll otseselt välja tulnud. Minu kõrvu ei ole kuskilt kostnud, et keegi oleks oma küsimustega halduskohtusse pöördunud või et kuskil oleks seda nii teravalt õiguslikult tõstatatud. Meie inimene niisama lihtsalt kohtusse ei lähe. Kui aga vaadata Euroopas ringi, siis sellist kohtupraktikat hakkab tulema. Minul kui juristil oleks muidugi väga huvitav näha, milliste lahendusteni meie kohtud võiksid jõuda, kui mõni asi sinna jõuaks. Ja kui siin lahendust ei leitaks, mindaks edasi Euroopa Inimõiguste Kohtusse. Aga üldist fooni hinnates oleme pigemini hea näide, et meil ei olnudki probleeme, mille üle kurta. Kui aga räägime kogunemistest ja koosolekutest, siis võib-olla aasta pärast hakkame juba ümber defineerima, mida tegelikult tähendab kogunemine. Kas veebikohtumine on erakogunemine või avalik kogunemine? Kui meid oleksid kuulamas tudengid mitmest ülikoolist ja võib-olla ka Vatikanist, kas sellisel juhul oleks tegemist koosolekuga? Kui meil on võimalus veebis kogunemiseks, kas meil siis on õigus nõuda ka midagi muud? Aga see on kõik

juba tulevikumuusika. Me elame maailmas, kus peame hakkama mõtestama asju natuke teistmoodi.

Remmel: Mulle endale tundus kevadisel ajal, et võib-olla olid need vanglad, kes vajasis seda teavitust. Sest väga paljud inimõiguste kohtuasjad on ju vangide algatatud. Ja vanglas piirati kohe ka jumalateenistusel käimine. Või kuidas?

Teesalu: Vanglateema on väga huvitav, sest paljudes riikides ju vabastati vange just COVID-19 leviku tõttu vanglates. Näiteks Iraan vabastas märtsis suure hulga kinnipeetavaid, kellest nii mõnigi oli oma usuliste veendumuste tõttu vanglasse sattunud (bahaid). Eritrea on vabastanud suvel mitmel korral kristlasi. Ma nüüd ei tea, kas nimelt COVID-19 tõttu, aga võib-olla ka seoses sellega. Nii et mingi mõju on sellel vanglatele olnud. Rahvusvaheline üldsus on kutsunud üles riike, kus on inimesi nende usuliste veendumuste tõttu vangis hoitud, vabastama neid COVID-19 tõttu. Ja neid riike, kus inimesed ikkagi oma usuliste veendumuste tõttu peavad vanglakaristust kandma, on palju, sest mingid konkreetset religioonid on tolereeritud ja teised ei ole. Tavaliselt on nendes riikides ka tervishoid ja vanglate olukord väga kehv. See kõik valmistas muret.

Liht: Mina lugesin ka üht raportit vanglate kohta. Iraanis oli juhtum Teherani vanglas, kus tavalisi kuni viieks aastaks vanglasse mõistetud kriminaalvange vabastati, aga poliitilisi vange ja meelsusvange ei vabastatud, vaid jäeti samades tingimustes kinni. Asi jõudis rahvusvahelisele areenile Christian Solidarity World aruande vahendusel, mis viitab Amnesty International avaldatud materjalile. Nii et ilmselt on juhtumeid, kus ikkagi kasutatakse COVID-19 olukorda poliitilistel põhjustel kellegi vastu ära.

Teesalu: Mina toetun siin USA usuvabaduse eriesindajale, kes teatas, et Iraan on siiski ka vabastanud usulisi vange märtsis.

Kiviorg: Aga mis puudutab kinnipidamisasutusi, siis on kindlasti üks moment see, et riigil lasub kõrgendatud positiivne kohustus neid inimesi kaitsta, nende elu ja tervist hoida. Näiteks kasvõi enesetapu järelevalve

kellegi vahi all viibimisel. Väljaspool seda keskkonda sellist kohustust riigil otseselt ei lasu. Aga tervise ja elu kaitse vanglateskeskkonnas on tugevalt riigi õlgadel. Siit ka kõrgendatud vajadus selles keskkonnas midagi teha. Vaadatakse rangemalt meetmeid, kuidas kellegi elu ja tervist kaitstakse. Sellisel juhul võib aga tõepoolest selles keskkonnas usuvabadus karmimalt pihta saada kui mujal. See tuleneb vastuolulisest kohustusest kaitsta mõlemat. Aga kui me räägime eludest ja tervisest, on kaalukauss tõenäoliselt kindlasti elude poole kaldu.

Rommel: Täna tuli välja siseministeeriumis töötava rahvastikuministri soovituskirj kirikutele. On uus laine ja uued soovitused, kuidas hoida nüüd selle uue laine ajal kogudusi elu ja tervise juures, kui ähvardab nakkusoht. Aga kui me mõtleme mustale stsenaariumile, et see laine läheb aina tõusujoones ülespoole või jõuab sinna, kus täna on näiteks Austria, kus kogu riik tuleb ikkagi lukku panna ja kirikud kinni, siis kujutades sellist protsessi ette ütleme lähima nelja-viie kuu jooksul, siis milliseid soovitusi peaks teie arvates valitsus andma? Võib arvata, et täna ilmselt korraldusi ei antaks. Me teame rohkem koroonaviirusest endast. Aga milliseid soovitusi võiks valitsus anda, et usuvabadust tagada ja teistpidi hoida inimeste elu ja tervist? Nagu Merilin on juba vihjanud, siis inimõiguste kaalukauss on ju lõpuks ikka inimeste elu ja tervise poole kaldu.

Kiviorg: Mul on olnud hinge peal, et see ongi nüüd olukord, kus me nagu katsetame kaht erinevat versiooni. Kevadel riik piiras rohkem käskude ja keeldudega. Nüüd proovime rohkem soovituslikult. Aga mulle tundub, et liiga paljud ikka ootavad veel seda, mida riik teeb. Vastutama peaks aga igaüks. See sõnum peaks olema tõesti ja rõhutatult ka usuliste ühenduste sõnum, et igaühel on vastus. Kui sa ise ei karda ja kui sa ise ei hooli, siis hooli vähemalt teistest inimestest, kelle eest sul on vaja vastutada, või koduloomadest, kes võivad hooletusse jääda sellel ajal! Ise vastutuse võtmine, et ma kaitsen teisi kõigepealt ja siis iseennast ka sellepärast, et ma võin olla ju selle viirusega. Riigil ei ole mingisugust müütilist rolli sellises olukorras. Mõnel pool on see lausa katastroofiliseks läinud. Ja kui meiegi lõpetame selles situatsioonis, siis palju see meie vaene riik ikka jõuab inimeste jaoks teha, kui inimesed ise midagi ette ei võta?

Viilma: Ma nõustun väga Meriliniga, et riigipoolne usaldus ühiskonna suunas ja institutsioonide suunas, kaasa arvatud kirikute suunas, võiks säilida. Ma väga loodan ka, et riik ei peaks tegema neid otsuseid, et näiteks jõulujumalateenistused tuleb ära jätta. Loomulikult oleks kergem kirikutele nii-öelda institutsioonidena ja minul kirikujuhina oleks väga-väga lihtne toetuda Vabariigi Valitsuse korraldusele – ja jumalateenistusi ei toimu. Aga teisest küljest on meil olukorrad niivõrd erinevad. Kui me võtame linna, võtame maapiirkonnad, siis diferentseerimist saame teha ikka ise. Riik ei suuda tõenäoliselt detailideni kõike ära lahendada. Nii et mina ootaksin usaldust. Ja see paneb ka inimesed rohkem ise vastutust kandma kogu olukorras. Muidu oodataksegi, et riik ütleks: „Pange maskid ette!“ Ja nad seda ei tee.

Kiviorg: Loomulikult võime ühel hetkel olla situatsioonis, et neid piiranguid on vaja, aga ma loodan, et siis ka riigi poolt vaadatakse seda detailsemalt läbi. Et kas kõigile ühtemoodi, nagu Urmas ütles, või on piirkonniti asjad erinevad? Õiguslik raamistik annab võimaluse, et neid asju lahendatakse ka eri piirkondades eri moodi. Nii et siin võiks olla nii-öelda innovatiivne. Ma ei mõtle tehnilise baasi ja kullerteenuste näol, vaid riigi poolt detailsem ja läbimõeldum piirangute kehtestamine. Aga me ei ole kaitstud selle eest, et ühel hetkel oleme jälle suurema probleemi otsas kui praegune.

Viilma: Muide, kui rahvastikuminister saatis täna oma kirja välja, siis meie oleme kirikuvalitsuse poolt juba varem saanud oma kogudustele välja päris täpsed juhendid ja juhised, kuidas praegu toimida.

Liht: Ma olen väga nõus eelkõnelejatega. Mul on tunne, et riik teeb juba päris palju. Meie vastutus on kogudustena ja koguduste juhtidena näidata head eeskuju. Kui ma enne mainisin, et ilmselt on olnud ka kommunikatsiooniprobleeme piirangute tõlgendamisel, siis võib-olla oleks hea veel kord üle vaadata, kuidas toetada ja levitada valitsuse sõnumit positiivses võtmes. See on meie võimalus midagi Eesti rahva jaoks ära teha, kui me järgime neid juhiseid, mis aitavad vältida viiruse levikut hullemini, kui see on juba niigi levinud. Nii et mina tõstaksin ka isikliku vastutuse rolli

ja selle kommunikeerimist kõikidele inimestele, kes meid meie kirikutes ja kogudustes kuulavad.

Teesalu: Mul ei ole palju lisada. Kui pandeemia veel kasvab ja suureneb, siis küll on kirikud juba kevadise kogemuse pinnalt saanud selle tunde kätte, mida tähendab sellistes tingimustes opereerida. Ja ega muud ei jäägi üle, kui viia oma tegemisi internetikeskkonda ja nii-öelda kaugtöövormi, et usklikud saaksid ikkagi koguneda ega peaks omavahel kokku puutuma. Ma ei tea, kui palju kirik peaks pidevalt pandeemia teemal rääkima. Kahtlemata on kirik ju ka kasvatus- ja haridusasutus, nii et ta peab ikka kõnetama oma kuulajaid. Kui kirik tunneb, et mingeid piiranguid kehtestatakse ebaõiglaselt, siis tuleb sellest märku anda. Usuvabaduse piiramisest tuleb rääkida, sest on palju riike, kus ei ole mingisugust usuvabadust. Aga ma arvan, et Eesti puhul neid probleeme meil ei tule ka pandeemia kestmise korral.

Viilma: Võib-olla lisan siia lõppu veel ühe kogemuse kevadest, kui meil eriolukord hakkas lõppema ja kirikutes oli ilmselge valmisolek naasta emadepäevaks jumalateenistustele. Meil toimusid kohtumised peaministriga ja lubati ja lubati ja lubati. Ja kui ma siis lõpuks palusin helistada kelli luteri kirikutes selle märgiks, et me oleme valmis võtma vastutust ja naasma kirikutesse, siis muidugi ei mõistetud seda just valitsusringkondades päris hästi. Selles tajuti nagu kiriku protesti sulgemiste vastu võisi mittekuuletumist riigile. Samas oli kirik saanud ka tuge riigi poolt. Aga eks me peamegi seda balanssi hoidma, et kui usujuhid leiavad, et riik on läinud üle piiri jumalateenistuste keelamise või kirikute sulgemisega, siis me peame olema kirikuna valmis pigem ise vastutust kandma. Ja kui me tajume, et riik ikkagi toimib eaproportsionaalselt, siis meil on õigus ka oma sõna öelda, kas või siis kelli helistada, nagu kevadel see toimus, kuigi siis ta ei olnud mõeldud protestina, vaid pigem tähelepanuandmisena või näitamisena, et me oleme valmis võtma vastutust ja naasma kirikutesse. Ja õnneks see tegelikult ka toimus. Ma ei arva, et minu kella helistamise üleskutse sellele kaasa aitas. Küllap see otsus oli juba varem küps. Aga sellised on ka meie võimalused.

Kiviorg: Ma lisaksin siia juurde, et tegelikult ongi ju inimõigused ja põhivabadused ning usu- ja veendumusvabadus sealhulgas klassikalises

mõttes vabadused riigi vastu – ohjeldamaks seda, et riik ei läheks liiga kaugele ega teeks midagi sellist, mida ta inimõiguste koha pealt tegema ei peaks. Et siis piirangud oleksid proportsionaalsed ja vajalikud ning teeniks teatud eesmärke. Praegusel juhul me räägime tervisest ja eludest. Aga meie põhiseaduse paragrahv 15 ütleb ka seda, et igäühel on õigus pöörduda kohtusse. Nii on tösi, et me elame siiski sellises toredas vabariigis, kus meil kõik need võimalused on olemas. Nagu Paul ütles, ei ole igal pool seda võimalust, et saab oma asjadega kohtusse minna ja mõnel pool pannakse sind ka meelsuse pärast kinni. Õnneks meil selliseid asju enam ei tehta. Ma arvan, et see järelevalvemehhanism on meil hetkel veel üsna tugev, et selliseid situatsioone vältida, et rikkumisi ei toimuks. Ja kui rikkumised toimuvad, siis on alati võimalus seda kontrollida. Ja seda ei tohiks ka peljata.

Remmel: Suur aitäh teile suurepärase vestlusringi eest! Olen veendunud, et kui teie mõtted kirja saavad, puudutavad need veel paljusid. Olge õnnistatud ja hoitud oma elus ja töödes-tegemistes!

Vestlusring leidis aset 17.11.2020 Zoomi vahendusel